

# Bygga i kulturmiljö

## Munkedals kommun



*Vågsäter*

## VÅGSÄTER

### - tidig bruks- och manufakturmiljö vid Viksjön

Vågsäter ligger idag långt ifrån de trafikerade stråken, men en gång i tiden var här mycket liv och rörelse. Området består av ett dalstråk mellan höga berg som övergår i en höglänt udde ut i södra delen av Viksjön. Väster om udden rinner Vågsätersbäcken ut i sjön. Dalgångens östra del är en mäktig grusavlagring, som man mycket väl kan se med blotta ögat. Landskapet har stora skönhetsvärden men också ett stort vetenskapligt värde och är därför skyddat som naturreservat. På och runtom udden finns en koncentration av fornlämningar – fem rösen och röseliknande stensättningar och ett gravfält av järnålderskaraktär samt odlingsrösen. Den mest framträdande lämningen är sentida – en märklig, privat gravplats för familjen Koch som mellan 1782 och 1877 ägde Vågsäters gård.

Vågsäters gård var en gammal storgård med stora jord- och skogsegendomar. Läget vid Ängedammen och Vågsätersbäcken utnyttjades tidigt för industriell verksamhet. Liljenbergsfors manufakturverk, där man gjorde stångjärn samt gjutjärnsbeslag och andra gjutna detaljer, anlades här 1764. Egendomen köptes 1782 av Simzon Koch som tidigare hade drivit manufakturverk vid Kollerö, Rådanevors och Öxnäs. Det var denne man som lät anlägga familjegravplatsen på udden. Förutom järnmanufaktur, vilken kom att vara den mindre ekonomiskt bärkraftiga näringen, drevs också både tegelbruk, såg- och kvarnverksamhet här.

Vågsäter såldes 1877 till Munkedals bruk. Bruket fick därmed en hel del skog som man kunde avverka och dessutom fick man möjlighet att utnyttja vattenleden Trestickeln – Munkedalsälven för flottning av timmer via Vågsätersbäcken och Viksjön.

Herrgårdsbyggnaden finns inte kvar men det gör däremot det gamla kvarnbostället, ovanför ruinerna av kvarnen, samt några äldre hus som troligen varit skogvaktar- och skogskörartorp till Munkedals bruk.

### Varför och hur?

Miljön som helhet är, på grund av sina landskapliga värden, sina lämningar från forntiden och de sentida lämningarna från den industriella verksamheten med anknytning till järn- och skogshantering, en värdefull kulturmiljö som finns redovisad i kommunens kulturminnesvårdsprogram.

Områdets värden kan bibehållas genom vård av dess landskap, ruiner, forsar, dammanläggningar och inte minst dess äldre bebyggelse.

*Detta kartutsnitt visar hur den miljö är avgränsad som är utpekad som kulturhistoriskt värdefull i kommunens kulturminnesvårdsprogram från 1995*



Kvarnruin och dämnen vid Vågsätersbäcken



## SE DIG OM I LANDSKAPET

När du ska bygga nytt, om eller till - se dig omkring, hur fint och naturligt man traditionellt har anpassat sig till naturens och landskapets förutsättningar.

Det kuperade och i stora delar öppna landskapet vid Vågsäter får sin karaktär av den centralt belägna fors och en mäktig grusavlagring vid Viksjön. Den äldre bebyggelsen ligger i kanten av den uppodlade marken och kring de naturliga fallen i Vågsätersbäcken.

En fastighet är en helhet och det är därför viktigt att inte bara tänka över hur bostadshuset ska vara utformat, utan även hur t ex tillfartsväg, uthus, inhägnader, trädgård och övriga marker ska se ut.

## Byggnadstradition

Bebyggelsen kring Vågsäter är som helhet ganska traditionell. Rödfärgade hus är vanliga och olika äldre byggnadstyper förekommer.

Äldre hus är byggda med de traditionella byggnadsmaterialen - sten i sockeln, träpanel på fasaderna och tegelpannor på taken. Rödfärg hör, liksom ljusa oljefärger, till byggnadstraditionen. Äldre byggnadstradition avspeglar sig också i utformning av fönster, dörrar och snickeridetaler. Bostadshusen brukar vara väl placerade i terrängen så att man får bra källarutrymmen.

## Helhet

Säkert vill du att ditt hus ska vara vackert och passa in i landskapet och i den övriga bebyggelsen på Vågsäter. Fundera över vilka kvalitéer huset har eller är tänkt att få innan du bestämmer dig för hur om- eller nybyggnad ska bli. Utformning av detaljer, allt ifrån sockel till skorsten, är viktigt för helheten. Ett varsamt underhåll av boningshus och andra byggnader är också av stor vikt. Försök att i möjligaste mån ta tillvara de värden som finns.

### ANSVARET ÄR DITT

Om ditt hus är beläget i detta område är det en hel del du får göra utan att söka bygglov.

Du får bland annat:

- Bygga till ditt bostadshus, med max 25 % av det befintliga husets byggnadsyta (dock max 50 m<sup>2</sup>)
- Byta fasadmateriäl och fönster
- Måla om fasader
- Bygga friggebod om max 15 m<sup>2</sup>
- Uppföra en komplementbyggnad som carport, förråd, växthus m m, om de inte förtar intrycket av huvudbyggnaden.

Det kan i vissa fall krävas tillstånd från andra myndigheter och tänk på att du alltid behöver grannens medgivande om du vill bygga närmare tomtränsen än 4,5 meter. Ändringar av befintlig byggnad ska göras med varsamhet så att dess karaktär bibehålls. För att bygga ett nytt bostadshus behöver du söka bygglov hos kommunens miljö- och byggnämnd. Du behöver också bygglov för ändrad användning, större tillbyggnad m m. Ta alltid kontakt med kommunen för att informera dig om vad som gäller!

Det är ditt ansvar att försöka se till att det du gör smälter bra in i landskapet, ser vackert ut och inte sänker värdet på den kulturmiljö du bor i - vårt gemensammakulturarv. Det viktigaste är att man tänker efter före och använder sina pengar och egna och andras kunskaper på rätt sätt. Dra dig inte för att kontakta någon med specialkunskaper på området, det finns goda råd att få på nära håll - helt gratis!

## VÅRT MUNKEDAL

Kommunen har en mycket variationsrik kulturmiljö med spår ända från 8000 f Kr fram till idag. Här finns allt från vackra, anrika herrgårdsmiljöer och storslagna kulturlandskap, till mindre kända men ändå mycket betydelsefulla torpmiljöer i skogslandskapet.

I denna folder kan du läsa mer om området kring Vågsäter, som är en av dessa pärlor.

### **Kontakta oss**

På kommunens miljö- och byggavdelning kan du få hjälp med vad som gäller vid bygglov och du kan även få råd om hur du ska tänka när du står inför ett byggprojekt.

**Munkedals kommun**

**Miljö- och byggförvaltningen**

**455 80 Munkedal**

**e-post: [munkedal.kommun@munkedal.se](mailto:munkedal.kommun@munkedal.se)**

**tel: 0524-18000**

**fax: 0524-18110**

### **En innehållsrik hemsida [www.munkedal.se](http://www.munkedal.se)**

Besök kommunens hemsida där även motsvarande informationsblad för andra kulturmiljöer finns att läsa. På hemsidan kan du också studera kommunens översiktsplan, ÖP 2001, där frågor kring natur- och kulturmiljövård är en viktig del. Kulturminnesvårdsprogrammet finns tillgängligt i sin helhet på kommunkontoret.

### **Kunskap om bohuslänsk byggnadstradition**

På Bohusläns museum arbetar människor med kunskaper om hur man kan gå tillväga för att anpassa om- och tillbyggnader till den lokala byggnadstraditionen. Här finns också en samlad kunskap om äldre byggnadstekniker, traditionella färger och material.

**Bohusläns museum**

**Box 403**

**451 19 Uddevalla**

**e-post: [museum@bohusmus.se](mailto:museum@bohusmus.se)**

**tel: 0522-656500**

**fax: 0522-656505**

**hemsida: [www.bohusmus.se](http://www.bohusmus.se)**

### **Lokalt tänkande och kunskap med rötter**

“Man ska inte gå över ån efter vatten” är ett gammalt klokt ordstäv. I din bygd finns människor som är särskilt intresserade av frågor kring bygdens utveckling och historia.

**Munkedals hembygdsförening**

**tel: 0524-10180**

**kontaktperson: Yngve Carlsson, 0524-71019**

